

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA IV.

1952

BROJ 3-4

Željko Poljak:

Prokletije

UVOD

Na južnoj granici Jugoslavije, tamo gdje počinju sjevero-albanske planine, pruža se vječnim snijegom pokriven golemi planinski lanac Prokletija, donedavno posljednja planinska nepoznanica Evrope. Godinama su ove silne barijere suzbijale sve juriše učenjaka, geografa i planinara, i tek u našem stoljeću počele polako otvarati strancima pristup u labirint svojih vrhova, stijena, gudura i dolina. Od rijetkih hrabrih pojedinaca, koji su u stalnoj životnoj opasnosti sabirali naučne podatke, treba spomenuti geologa Nopczu, koji je početkom ovoga stoljeća istraživao s južnog, albanskog podnožja, dok je sa sjevera s jakom oružanom pratnjom prodirao Cvijić. Međutim, tek oko 1930. godine, kad su rastjerane opasne razbojničke bande, i kad su uobičajene pucnjave i divlji krikovi postepeno utihnuli, počeli su češće zalaziti u te krajeve botaničari, geolozi i turisti. Pomalo je nestajalo bijelih polja sa specijalnih karata i danas su konačno Prokletije kartirane. Nakon dugogodišnjih rasprava i diskusija utvrđen

je napokon i najviši vrh Prokletija. Nije to ni impozantna stijena Skilzena, ni snježna Maja Hekurave, nego Maja Jezerce (2693 m), nekih pet kilometara na albanskoj strani, dok je naš vrh Đerovica (2656 m) drugi po redu.

Danas je jugoslavenski dio Prokletija većinom istražen, no još uvijek ima vrhova na koje još nije stupila ljudska noga, vrhova koji još nemaju ni svog imena, stijena koje još nije taklo alpinističko kladivo. Citavom nizu krasnih jezera na kartama nema još ni traga. Rijetko koji planinar znađe da se ovdje niže na stotine vrhova, stjenovitih i blagih, sami gorostasaji iznad 2000 metara, goleme neprohodne prašume pune pećina i špilja, medvjeda i divokoza. No dok je naš dio danas relativno pristupačan i siguran, najimpozantniji dio Prokletija, koji se nalazi preko granice, ostao je divlji i osamljen. Danas nad golemim masivom sjevero-albanskih Alpa i njegovim mračnim gudurama vlada mrtva tišina i tek po koji naš planinar, prolazeći blizu granice zastane, da se izdaleka nađivi najljepšim vrhovima na Balkanskom poluotoku. No i u našim Prokletijama bit će potrebno još mnogo pionirskog rada, da sve njihove ljepote postanu pristupačne širokim masama planinara. Promatrao sam ih često s raznih strana, i zajedno sa suputnicima znao se diviti stotine kilometara dugačkom nazubljenom gorskom lancu, gledajući ga jedamput sa Šar-planine, a drugi put s Kopaonika, Lovćena ili čak s Durmitora, i svaki puta mi se činio sve veći, nepoznatiji i zažonjetniji. Tek danas, kad sam ga 4—5 puta prošao uzduž i poprijeko, kad sam prepenjao njegove stijene, i pješačio danima po stazama kojih nema na geografskoj karti, usuđujem se nešto staviti na papir, a i to svijestan, da sam od svega vidio tek jedan mali dio.

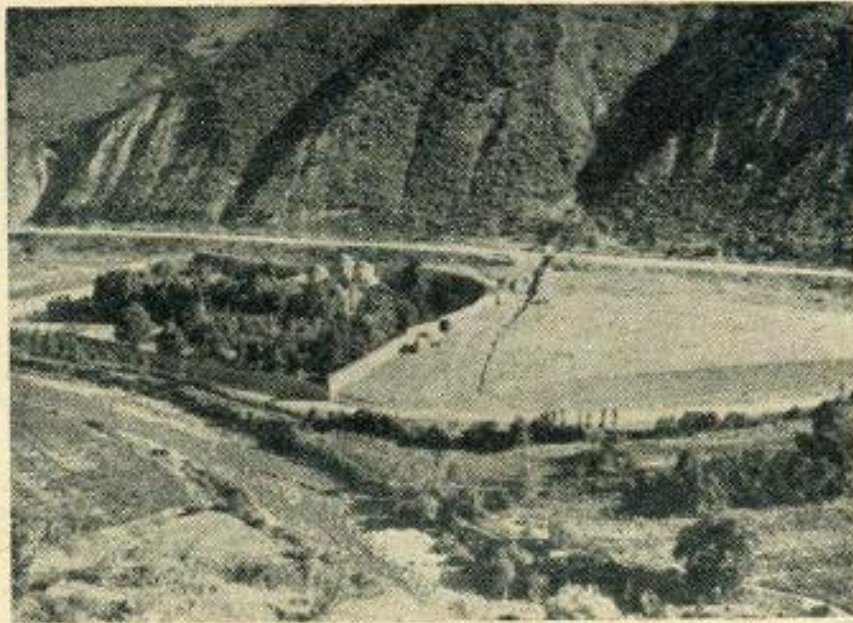
PEĆ — VRATA PROKLETIJA

Sjećam se kao danas nelagodnog osjećaja u neugodnoj, nepoznatoj sredini, kad sam se jednog ljeta sa četvoricom kolega prvi puta našao u Peći, ishodištu za Prokletije. Stigli smo ovamo iz Prilepa, gdje smo se kod našeg makedonskog prijatelja Ljubena odmarali nakon napornih tura po Makedoniji. Stupali smo svijeni pod nabreklih naprtnjačama koje nam je napunila naša planinarska organizacija, da nam prištedi uobičajeno gladovanje u planini. Da si prištedim i dosadno hodanje cestom, dopremio sam ovamo i svoj bicikl, unatoč podsmjehivanju mojih drugova. Sjećam se, kako se njihov smijehak zaledio na prvoj nizbrdici ceste Peć—Titograd, koja je bila duga ravno 30 kilometara. Tko je ikada propješačio cestom toliku relaciju, a s teškom naprtnjačom na leđima, znat će realno ocijeniti prednost planinara-bicikliste. Plan našeg prvog pohoda bio je da se probijemo preko Prokletija, držeći se ceste, do jadranskog primorja.

Odlučni i puni elana prolazili smo toga dana užarenim kaldrmama Peći, crnogorsko-šiptarskog gradića od 16.000 stanovnika, udaljenom 900 km od Zagreba, smještenom na rubu plodne Metohije, a pod samim zidom Prokletija. Nepoznati šiptarski jezik, nečiste krivudave uličice sa uskim neuglednim kućicama bez prozora, te silna prašina i otvoreni kanali, ostavili su na nas dosta neugodan utisak. Lutali smo tražeći noćište, i zajedno sa sumrakom iznenadio nas je jak vjetar, koji je s prašnih ulica podizao gustu prašinu. Ulazila nam je u usta, u nos, prodrila kroz odjeću, a uz to

smo izgubili i orijentaciju, jer nismo mogli otvoriti oči. Počeli smo kašljati i daviti se, kod čega smo s čežnjom pomišljali na alpske snježne mećave. Nastala je prava pomrčina, a mi držeći se jedan drugoga posrtali smo upadajući u otvorene kanale i konačno napipali vrata jednog gostoljubivog Crnogorca, gdje smo našli utočište. Jednom drugom zgodom, kad smo se dvojica vraćali s naporne penjačke ture, a jedini hotel je po običaju bio krzat, morali smo noć sprovesti na otvorenom, nedaleko hotela, i cijelu noć gađati nasrtljive pse, koji su kao za inat lajali na nas, režali, skvičali pa čak nas i preskakivali. Tek ujutro, kad su sjajnim pogorcima cigle otje-

Prokletije: Pečka patrijaršija na ulazu u Rugovsku klisuru. U pozadini cesta Peć—Titograd.

Foto: Z. Poljak

rani, pokušali smo još malo prodrijeti, omotavši se u pokrivače. No ubrzo nas je probudila vlažna hladnoća pod nama. Iz jednog tajanstvenog kanala napuštena je odnekuda prljava voda i doskora je tamo gdje smo mi još malo prije ležali, plivalo lijepo jato gusaka. Uz to je počeo iz Rugovske klisure puhati tako hladan vjetar kao da nas kani do kraja uništiti. Pouke, koje smo te noći dobili, okrunjene su otkrićem, da nas te noći nije nitko gađao kamenjem, nego da smo ležali pod jednom zreloom jabukom. Osim toga izrasle su nam velike otekline po licu, od uboda nekih nepoznatih insekata koji su nas tako iznakazili, da smo se jedan drugome morali od srca nasmijati. Ima ljudi, kojima se Peć sviđa, i koji je radi mnoštva otvorenih kanala uspoređuju s Venecijom, no mi ćemo primijeliti samo poznatu izreku: Peć vidjeti, i umrijeti, a dodat ćemo i to da smo ipak ostali živi. Tko ipak želi u Peć, neka to prije pismeno najavi Planinarskom društvu »Derovica« u Peći, pa će tako izbjeći mnoga neugodna iznenađenja.

Što se tiče okolice grada, jedva da ima ravne pećkoj. S jedne strane bogata, plodna ravnica Metohija, radi koje je život u Peći veoma jeftin,

a s druge strane, odmah iznad grada, 2000 m visoki zid Prokletija. U okolicama su mnoga izletišta: Pećka Banja (8 km), manastir Visoki Dečani (16 km), izvor Bijelog Drima, s lijepim slapom, koji izvire u stijeni (15 km), veličanstveni klanac Rugovska klisura (8 km). Pola sata zapadno od grada, tamo gdje u klisuru Pećke Bistrice ulazi cesta za Titograd, nalazi se dobro sačuvana Pećka patrijaršija, centar srpske državne misli za turske najezde. Već izdaleka ističu se tri olovna kubeta, okružena starim sjenovitim dudovima. Unutrašnjost je bogata dobro sačuvanim freskama, poznatima u čitavom svijetu, a okolica je ugodno izletišta za Pećku. Nedaleko je izgrađena brana koja čini bazen, uvijek pun kupača, a blizu se nalazi i Crna voda, izvanredno jaki izvor, koji, na daleko poznatom, dobrom vodom opskrbljuje gradski vodovod.

Prije odlaska u Prokletije treba stvoriti dobar putni plan, da se u što kraće vrijeme čim više toga obiđe sa što manje napora. Naravno da bez dobre karte nema ni govora o kretanju u Prokletijama, no jer se sekcije Peć i Kolašin (1 : 100.000) danas mogu vrlo teško nabaviti, priložio sam tekstu geografsku skicu, koja doduše specijalke ne može nadomjestiti, ali sadrži neke detalje kojih nema na njima (nove šumske ceste, jezera), a to će koristiti više nego mnoga opisivanja u tekstu.

SKUPINA KOPRIVNIKA I MAJE STREOC

Kad se putujući željeznicom za Peć, prelazi iz Kosova polja u ravnicu Metohije, čitavu zapadnu polovicu horizonta zatvara 2000 m visoki zid Prokletija, koji se duž rasjeda strmo izdiže iz posve ravne Metohije. Lijevo od Rugovske klisure, dubokog usjeka u tom zidu koji se nalazi upravo iznad Peći, ističe se golemo zajednička masa Koprivnika i Maje Streoc, koja zauzima nekih 100 kvadratnih kilometara između Dečanske i Pećke Bistrice. To je prva i najbliža skupina Prokletija i tu ćemo najprije okušati svoje snage.

Opskrblivši se provijantom za dva dana, krećemo titogradskom cestom prema zapadu, prolazimo uz Pećku patrijaršiju, koju smo tom prilikom razgledali, i zatim produžujemo još tri kilometra kanjonom Pećke Bistrice. Prije ulaza u njen najuži dio, Rugovsku klisuru, ostavljamo cestu i skrećemo lijevo dolinom potoka Jezero. Njegovom lijevom obalom staza se penje u nekoliko oštih zavoja, a zatim ide uz samo korito u sjeni golemih stoljetnih stabala. Hiljadu metara iznad bistrog potočića, dižu se stjenoviti vrhovi Koprivnika, sa kojih se ruši krš i kamenje, ali se zastavlja na žilavoj vegetaciji koja je čvrsto zarasla u nemirna točila. Laganim usponom, uz mnoge izvore s lijepim travnatim čistinama, koje upravo zavode na odmor, izlazi se iznad šumskog pojasa na Miliševačke pašnjake. Ovdje se nalazi nekoliko pastirskih stanova, a iznad njih, pod jednom osamljenom smrekom, ograđeno vrelo, izvor potoka kojeg smo do sada slijedili. Još jedan kratak strmiji uspon, i eto nas na travnatom grebenu, koji veže Koprivnik s Lombardskom planinom. Nalazimo se na 1900 m visine kraj nekih starih muslimanskih grobova, od kojih je preostalo svega nekoliko okomito postavljenih kamena. Grebenskim putem, koji nas vodi na istok, zalazimo u centar Koprivnika. Svi, koji su bili na ovom mjestu, slažu se, da se odavde pruža jedan od najljepših vidika u Prokle-

tijama. Nakon tri sata hoda od Peći našli smo se u centru čitavog niza vrhova, jednog ljepšeg od drugoga. Naročito imponira Marjaš (2530 m), drugi vrh u našim Prokletijama, zatim eruptivni stožac Maje Rops (2502 m) i nazubljena, snijegom išarana skupina Derovice. Ne znam da li možda ipak ne ostavlja dublju impresiju od vrhova pogled u dubinu, na silne crnogorične prašume, iz kojih se čak do ove visine čuje šum Dečanske i Kožnjarske Bistrice. Unatoč požara, koji su tu harali i ostavili velika garišta, puna crnih i već izbljedjelih drvenih skeleta, unatoč intenzivne eksploatacije, o kojoj svjedoče nove šumske ceste, koje odavde izgledaju kao tanke, bijele niti, što vijugaju na tamnozelenoj podlozi — ove šume

Prokletije: Detalj sa Maje Streoc iznad Rzeničke Rupe.

Foto: Z. Poljak

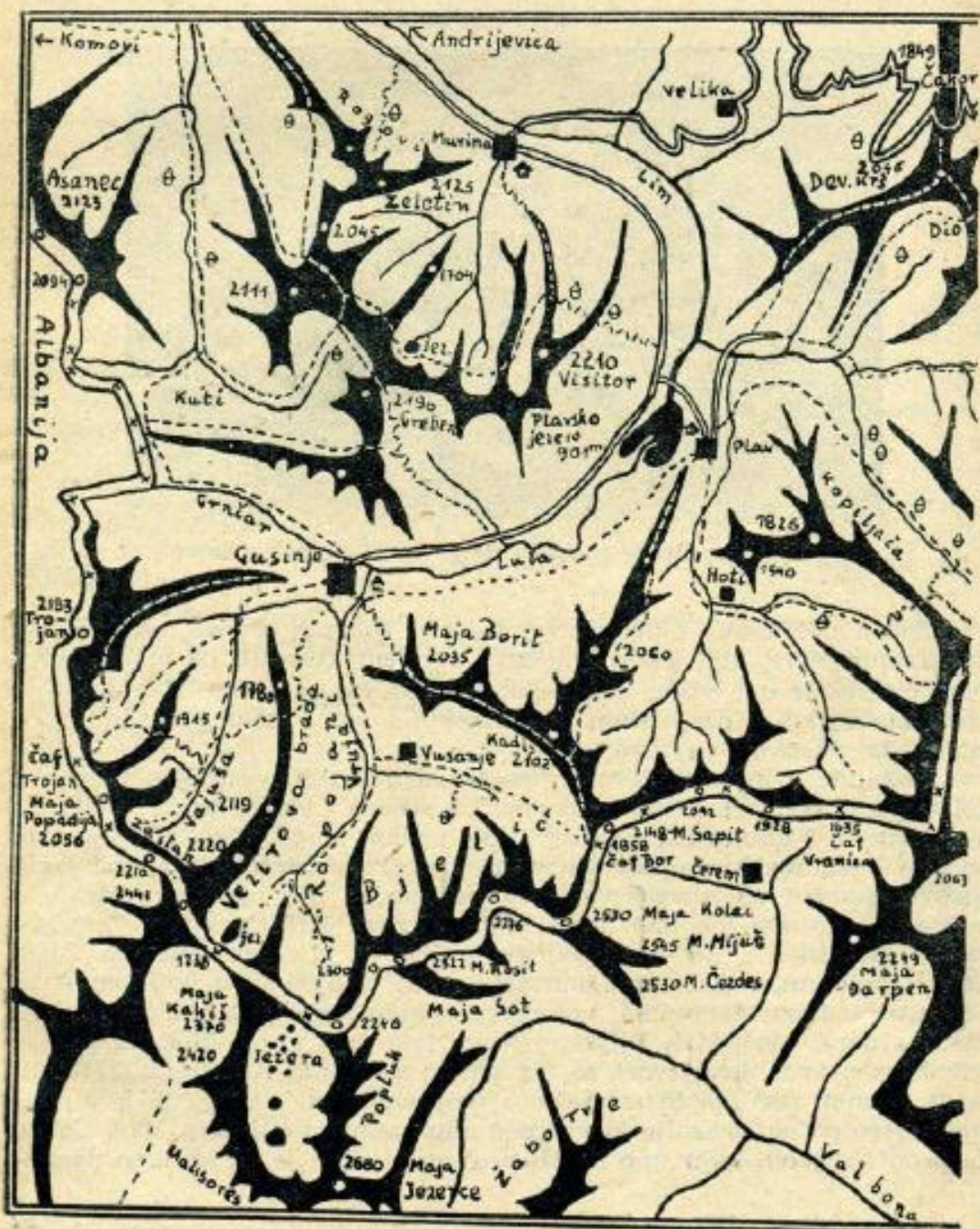
kao da su neuništive i neiscrpive. Hiljade golemih divova, od nekoliko metara promjera, koji leže povaljeni i oguljeni, čekajući da budu prevezeni, čine se iz ove visine jedva kao prosuta kutija šibica. Neiscrpivo je blago Dečanskih, Kožnjarskih i Lončanskih šuma, i još dugo će biti leglo medvjeda, vukova i veprova.

Hodajući ovim visinskim putem iznad mračnih pošumljenih dubina, dolazimo do podnožja silnih vapnenačkih stijena i točila, što su se pružila u duljinu od 5 kilometara na eruptivnoj podlozi Koprivnika. Niti dva sata ne traje ova ugodna alpska promenade preko zelenih livada, mirisavih borovih šuma i uz žubor izvora, što se duboko pod nama pretvaraju u bučne potoke. Stijene nad nama, koje se zovu Krš Čvrlje, postaju sve više i okomitije, i na kraju svršavaju 300 m visokom stijenom, Maja Četav (2460 m), načičkanom mnogobrojnim tornjićima u gotskom stilu. Čitava ova divna panorama, uokvirena lijepim bijelim kumulusima, koji su toga dana naviještali lijepo vrijeme, tako nas je osvojila, da smo se odlučili zaustaviti kod izvora na travnatom sedlu Čaf Koprivnik (2110 m); ja da snimim par lijepih snimaka, a moj suputnik Vlado, čije je alpinističko srce počelo snažnije kucati pod impozantnom stijenom Maje Četav, da prouči stijenu, koju smo kanili prepenjati. Dok je on skicirao namje-

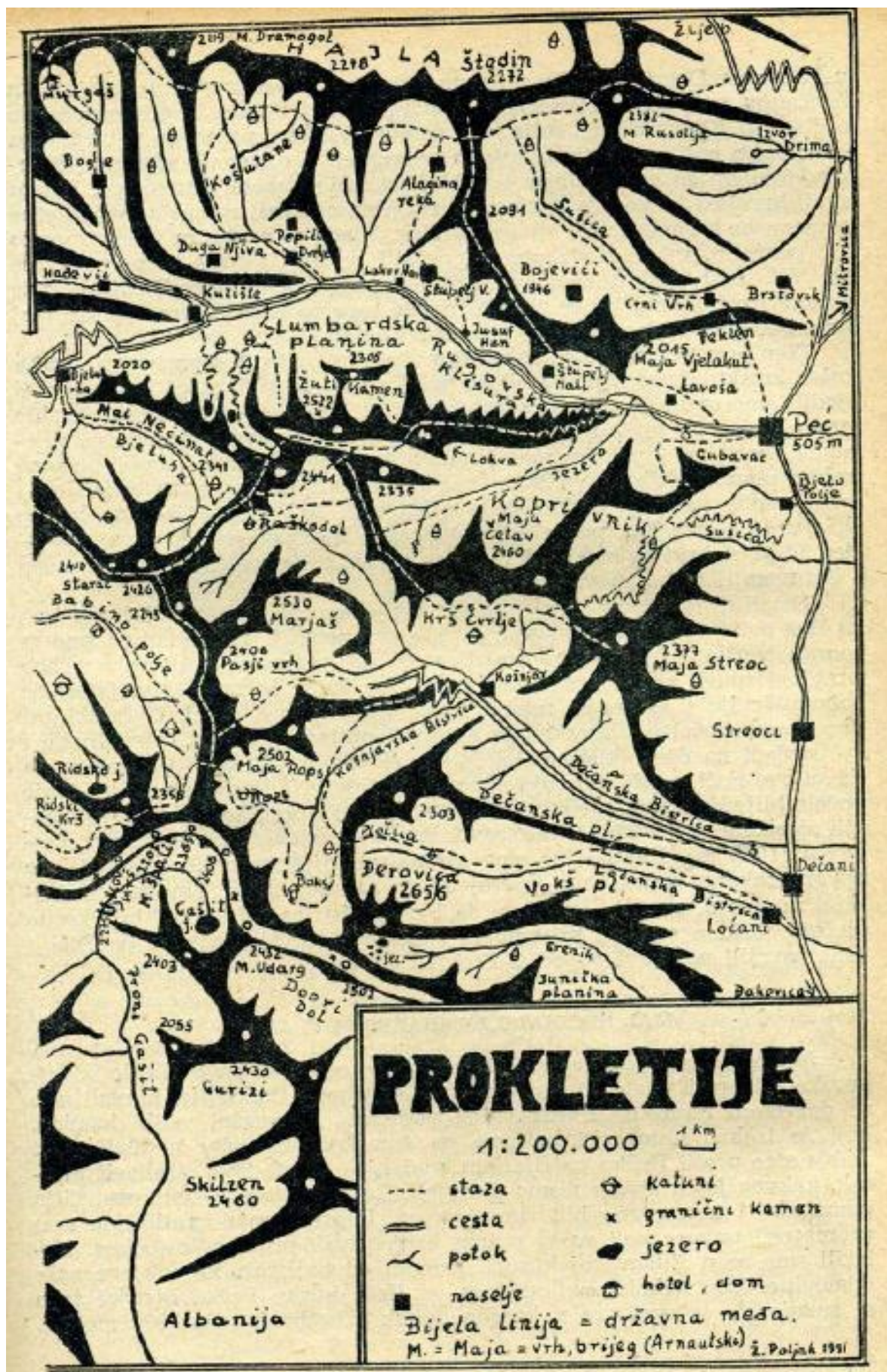

ravani smjer, pošao sam s fotoaparatom na istok prema Maji Streoc, slikajući lijevo i desno, ne žaleći filmova.

Put zaobilazi s juga masiv Maje Streoc i vodi pašnjacima do pod sam vrh, visok 2377 m, do kojeg ima sa sedla jedan sat hoda. Sam vrh nije tako lijep, kao pogled s njega na prostranu Metohiju i okolne planine uključivši i Šar-planinu s naročito impozantnim stošcem Ljubotena (2496 m). Vraćao sam se grebenskim putem, balansirajući nad lijepo razvedenim stijenama, koje su se rušile nekih 50 metara i završavale točilima u lijepoj dolinici Rzenička rupa, nekad gnijezdu glečera, što se spuštao na istok

PROKLETIJE

1:200.000 1 km

--- staza	⊕ katuni
== cesta	x granični kamen
~ potok	● jezero
■ nasele	⊞ hotel, dom

Bijela linija = državna međa.
M. = Maja = vrh, brjieg (Arnautski) ž. Poljak 1991

u Metohiju. Danas je ovdje svega par malih snježanika, koji se pod toplim sunčanim zrakama pretvaraju u slapove potoka Sušice. Vratio sam se do sedla pod Koprivnikom, gdje sam ostavio Vladu i našao ga u razgovoru s nekoliko pastira, Šiptara, koje je ponudio s par komada cigareta. S nepovjerenjem su odbili šibice i upalili cigarete gubom i kresivom. Nijesu znali hrvatski i više mimikom nego riječima pozivali su nas u svoje ljetne stanove na kajmak, ovčji sir i na konak. Vlado je međutim već pripremio naš penjački pribor, stoga smo se oprostili od njih, i dosta kasno po podne 15. VII. 1951. ušli u krušljivu južnu stijenu Maja Četav. Penjački opis smjera izostavljam, jer će naše penjačke ture po Prokletijama opisati moj supenjač Vlado Gračanin u posebnom članku.

Već je sunce zašlo, kad smo stupili na najviši vrh Koprivnika. Stisak ruke, kratki odmor, i povratak do naših stvari na sedlo. Još kasno u noći sjedili smo ovdje kraj izvora na mjesečini diveći se ovom kraju. Čudilo nas je što se još nitko nije sjetio, da među ovim krasnim vrhovima i stijenama, šumama i pašnjacima, a jedva 4—5 sati hoda od Peći, podigne kakav planinarski objekt. Vode ima na pretek, građevni materijal leži i raste svuda naokolo, a do samog sedla vodi iz Peći put, koji se lagano diže u 40 serpentina preko Bijelog Polja i bjelopoljskih stanova. Sagrađen je pred prvi svjetski rat u vojne svrhe, a danas je zarastao travom i korovom, i nitko ga više ne rabi.

Ostali bi rado ovdje pod šatorom još jedan dan, jer je Koprivnik tura za dva dana, no Prokletije su velike, a vremena je bilo malo, pa smo se morali spuštati. Ispočetka serpentinama, ali kad nam je dosadio njihov preblagi spust, sjurili smo kraticama kroz šume i jaruge i valjajući za sobom drvlje i kamenje, narušili noćnu tišinu u planini. Ovčarski psi oko torova počeli su bjesomučno lajati, a postepeno su im se pridružili i svi susjedi na deset kilometara daljine. Duskora je čitava planina znala da su ove noći prošli kroz nju neobični putnici. Na istoku su već zvijezde počele blijedjeti kad smo stigli na raskršće, gdje smo konačno posve ostavili dosadne serpentine i nastavili spuštanje sjevernim obronkom Gubavca (1023 m). Znatiželjno smo promatrali njegove oblike, osvjetljene prvim zrakama sunca, koje je svojedobno pokojni Cvijić, smatrao morenskim nanosom, premda je jasno, da Pećka Bistrica nije nikad bila korito glečera. Uskom stazom, kroz nisku vegetaciju, spustili smo se do Peći, i time završili naš prvi pohod u Prokletije.

MAL NEĆINAT I LUMBARDSKA PLANINA

Jednog tmurnog, oblačnog jutra, kad su se silne magle dizale iz Rugovske klisure i vijale se oko gorostasnih vrhova Prokletija, ukrkali smo se dozvolom Šumskog transportnog poduzeća na snažni veliki kamion, koji je trebao natovariti balvane na šumskom radilištu u Hadževiću. Jedva smo prošli Pećku patrijaršiju, kad li se spusti tako strahovit pljusak, kakvog još u životu nismo doživjeli. Čak ni šatorska krila nisu ništa pomagala, i ubrzo smo bili skroz mokri. Usprkos toga znatiželjno smo promatrali prizore koji su se putem izmjenjivali pred našim očima. Nalazili smo se u Rugovskoj klisuri, jednom od najstrašnijih krajeva naše domovine. Već nekoliko kilometara od Peći, korito Pećke Bistrice tako se suzuje, da se pretvara u kanjon dubok mjestimično do 1000 metara.

Kroz ovu usku klisuru, u kojoj ima jedva mjesta za Bistricu, vodi cesta za Titograd, kao jedina veza između Crne Gore i Kosmeta. Ogroman promet obavlja se tim fantastičnim putem, punim opasnih zavoja, polutrulih drvenih mostova, tunela i razbijenih karoserija iz prošlih nesreća. Samo iskusni crnogorski šoferi mogu izdržati ovu opasnu vožnju, ali i njima na cilju klonu ruke s volana, od fizičkog i psihičkog napora. Veličanstveni prizori redaju se ovdje pred očima putnika. Dolje u mračnoj pukotini

Prokletije: Karakteristični tipovi arnautskih gorštaka (pred pastirskom kolibom).

Foto: Z. Poljak

šumi nabujala Bistrica, a gore se dižu mračne klisure, koje se toliko približavaju kao da će se nad nama sudariti. Silne magle kovitlaju se među njima, a katkada, kad se na čas rastvori taj strop nad nama, pada nam pogled na crne kamenite tornjeve, načičkane gusto s obje strane. A ovi vrhovi tek su podnožje Lumbardske planine. Vrat nas je zabolio od tolikog gledanja u visinu, a užas nas je hvatao pred pobješnjelom prirodom kojom nas je dočekala najstrašnija gudura Prokletija.

Posve mokri stigli smo do Kučišta i smjestili se u jedinog gostionici, gdje smo izmikali i posušili svoju imovinu. Oporavljajući se kraj tople peći, slušali smo priče o događajima i nesrećama iz anala Rugovske klisure. Naročito nas se dojmila strašna katastrofa iz 1929. godine, kod koje je poginuo velik broj ljudi. Baš ovdje, kod Kučišta, bilo je smješteno veliko naselje radnika, koji su te godine gradili današnju cestu. Jedne noći prilikom silnog proloma oblaka, voda je naplavila toliko stabala i drvene građe, da je začepila klisuru, i iznad toga mjesta stvorila čitavo jezero. Tu su zaplovile radničke barake, a ljudi, koji su u njima spavali

nisu ni slutili, što se vani događa. Kad je voda konačno prodrla zapreku, survala se naglo u Rugovsku klisuru, i otplavila sa sobom u smrt čitavo naselje. Bio sam poslije toga još par puta u Rugovskoj klisuri, no nikad mi se više nije pričinila tako strašna kao za ove oluje.

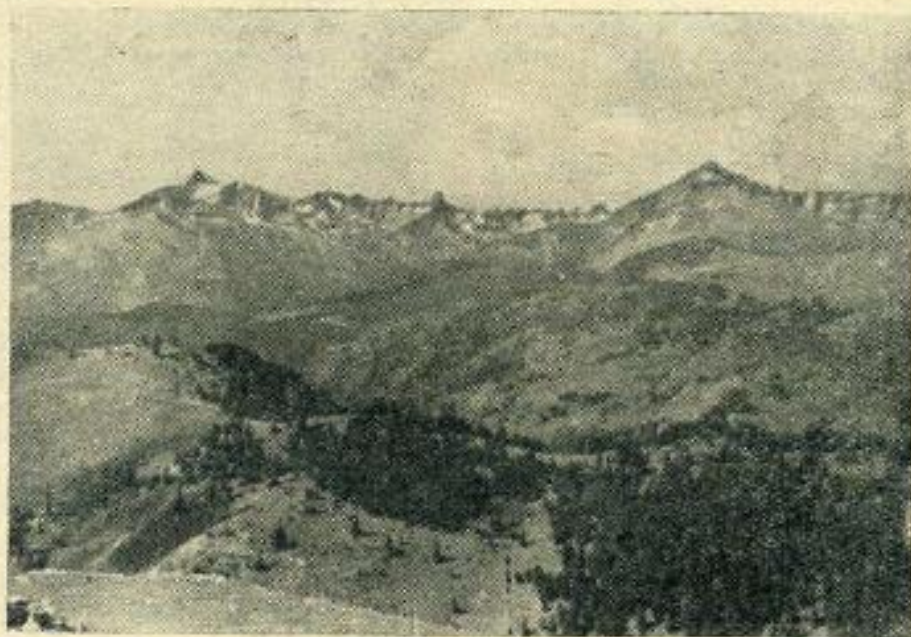
Bilo je lijepo, vedro jutro kad smo krenuli iz Kučišta u posjet vrhovima Lumbardske planine. Nismo udarili direktno prema Žutom Kamenu, njenom najvišem vrhu, nego smo se uputili na jug prema grebenu Mal Nećinata. Poslušali smo savjet domaćih ljudi, i pošli ovim zaobilaznim putem da si pogledamo lijepo Kučiško jezero. Uskom stazom u strmim zavojima penjali smo se oko dva i pol sata slikovitim krajem. Prolazili smo kroz velike crnogorične šume, koje su mirisale po zrelim jagodama, i izmjenjivale se sa pašnjacima gdje smo u pastirskim stanovima bili ponuđeni ovčjim mlijekom. Zatim smo došli do pojasa klekovine, kroz koji smo preko malog sedla prispjeli na obalu Kučiškog jezera. Glečersko jezero, dugo oko 200 metara sa rijetko pošumljenim obalama, smjestilo se među stijenama Mal Nećinata. Okolica je pusta i nigdje nikog živog među tim strmim stijenama osim mnoštva daždevnjaka koji se crne u jezerskoj vodi. Produžujemo na istok stazom koja se penje na sedlo i evo duboko pod nama, u prostranoj Skadarskoj dolini pružilo se još jedno jezerce. Oko njega pase na stotine ovaca, koje odavde izgledaju kao sitne bijele točkice posute po zelenom sagu. Spuštamo se malo, a zatim traverzirajući nastojimo doseći vrh doline i tako izbje gnuti divlji krš na njenom dnu, što ga je stvorio ogromni ledenjak, drobeći svoje korito i podrivajući okolne vrhove. Na suprotnoj strani doline opažamo ogromni prirodni most od kamena, koji je stvoren u krušljivom vapnencu saradnjom leda i vode. Dosižemo visinu od 2300 metara i zaustavljamo se na prijevoju između Mal Nećinata i Lumbardske planine. Razgledavamo okolicu i umjesto stjenovitih vrhova, koje smo očekivali nalazimo oble glavice po kojima pasu stada krava i ovaca.

Uspon na najveći vrh Mal Nećinata ne traje ni pola sata. Pod samim vrhom priređuje nam ugodno iznenađenje jedan snježanik, gdje smo se okrijepili hladnom vodom. S druge je strane Nećinatov greben također stjenovit. Na njegovu podnožju vide se mnogobrojni pastirski stanovi i jedna duga bijela linija — riža, kojom se spuštaju balvani do ceste.

Vraćamo se na sedlo da predemo na Lumbardsku planinu. Ovdje se skupljaju oko nas šiptarski pastiri (Turci su ih nazivali Arnautima), neki oboružani sjekirama, a jedan čak i puškom. Prijazno nas pozdravljaju, ali se teško sporazumijevamo radi nepoznavanja jezika. Čude se kako mi školovani ljudi ne znamo šiptarski i pokušavaju nas naučiti svoj jezik. »Maja« znači vrh, »lićeni« jezero, »mirmrama« dobar dan, uglavnom dosta težak rječnik. Jezik nije sličan ni jednom evropskom, nego je posebna grana indoevropskog stabla. Čudan je to narod. Ne zna se da li su to potomci Ilira ili su možda još stariji od njih. Njihov patrijarhalni način života, stari običaji i jezik sačuvani su zahvaljujući neprohodnosti albanških planina i izoliranosti od svih kulturnih struja. Više je razvijena svijest o plemenskoj pripadnosti nego o nacionalnoj. Krvna osveta postepeno iščezava, ali »besa«, časna riječ, sveta je još i danas. Gost je nepovrediva osoba i za njega se daje i život. Pričaju nam o svojim problemima. Teško je Šiptaru oženiti se. Običaj je, da se za djevojku daje roditeljima veću svotu novaca, dakle obratno nego kod nas miraz. Razumljivo

je dakle, da su Šiptari i neobično ljubomorni na svoje žene, i da je opasno po život ogledati se za kojom. Feredža se više ne nosi, ali zato mnoge žene ne izlaze više iz kuće; dakle, neizlječivi konzervativizam i zaostalost. Interesantna je šiptarska nošnja: uske bijele vunene hlače s nekoliko crnih pruga, koje im daju čak i izvjesnu eleganciju, i bijeli ogrtač bez rukava, crno obrubljen. Glava je beziznimno pokrivena bijelim polukuglastim čulafom, a katkada ovijena kao snijeg bijelom arapskom čalmom. Žive vrlo primitivno i hrane se jednolično, čak i oni bolje stojeći; većina su muslimani, pa ne jedu svinjetine. Još od početka turske najeze, kad su

Prokletije: Lijevo Derovica, desno Maja Rops (2502 m) sa sjevera.

Foto: Z. Poljak

se njihovi predci spustili niz šarske i prokletijske prijevoje, nisu gotovo ništa promijenili način života. Kuće su im iz kamena, solidno građene, ali neudobne i sličnije kulama nego stambenim zgradama. Mjesto prozora nalaze se u zidovima mali otvori, koji su nekad služili kao puškarnice. Ovdje u planini, gdje su samo privremeni ljetni stanovi, naravno da je sve još jednostavnije: nešto kamenja, par dasaka ili borovih grana, te ležaj od ovčjih koža.

Nekad je ovdje uz stočarstvo bila važna grana privrede pljačka putnika i susjeda, što se kod nomadskih plemena ne smatra nečasnim zanimanjem. Takvo se stanje proteglo sve do našeg stoljeća, i ovi su krajevi bili dugo poznati kao najnesigurniji u Evropi. Trula turska uprava dala se na vješanja i represalije, umjesto na prosvjeđivanje širokih masa. Danas su ovi krajevi potpuno pacificirani, i planinar može ovamo bez bojazni za život i imovinu. Pozvani smo toga dana na konak u jednu šiptarsku kuću, i uza svu njihovu jednostavnost bili smo iznenađeni finoćom postupka. Njihova pravila pristojnosti dio su stoljetne kulture i mnogo su stroža od naših. Poslije večere sjedili smo oko vatre i zabavljali se. Pjevale su se narodne pjesme, koje su uglavnom herojskog sadržaja, dosta

monotone i pune orijentalnih primjesa. Zabilježio sam jednu od najljepših po melodiji, dirljivu tužaljku o traženju sreće u tuđini i teškom rastanku sa rodnim zavičajem. Za ilustraciju donosim nekoliko stihova u slobodnom prijevodu, iz čega se može vidjeti kako je dubok trag ostavila vjekovna ekonomska bijeda i polunomadski život u psihi tog naroda.

Vaj si kenka bo durnjaja
 Mos me tu bā me kenē gjālē
 Unē i mjeri fakaroja
 Paškām ndodhun pa igball.

Gjithē prej hallit dhe sikletit
 Mu bā borxhe me dalē me tretē
 Morra rrugēn e gurberit
 Se'ametin për me gjetē.

Rrugēn marrē me lotē e lava
 Gjer sa mbrina jebongji
 Zëmra më thotē gjitmon se kjava
 Qysh i vogël gjer në pleqni.

Od dana postanka svijeta
 Ne mili mi se da živim
 Ja ožalošćeni siromah
 Nalazim se bez sreće.

Sve od muke i žalosti
 Morao sam da postanem lutalica
 Pošao sam na put
 Da tražim sebi sreću.

Pri polasku plakao sam
 Dok nisam došao u tuđinu
 Srce mi je uciviljeno
 Od malena do starosti.

Kao rijetki stranci u ovim krajevima bili smo predmet opće pažnje. Promatrali su svaku našu kretnju i nastojali sve razumjeti i zapamtiti. Pitali su nas koliko smo plaćeni zato, što hodamo po planinama i čudili se da idemo od svoje volje na tako naporan put. Ujutro su nas otpratili dobar komad puta i srdačno se s nama oprostili. To su naša iskustva sa »zloglasnim« Arnautima ili Šćipetarima, i mogu reći da smo i dalje doživljavali upravo suprotno od zlokobnih proricanja prije polaska iz Zagreba. Treba postupati uljudno i s taktom, pa će i nepovjerenja nestati.

Toga smo dana odlučili poći na Žuti Kamen ili Guri Kuć, kako se to kaže na šiptarskom jeziku. Dva kilometra istočno od njega nalazi se jedna velika lokva za napajanje blaga. Odavde prema zapadu traverzira slaba staza široko točilo i probija se kroz gustu klekovinu do sjevernog podnožja Guri Kuća. Dok se njegov greben na južnoj strani spušta u blagim padinama do duge uzdužne doline, kojom smo mi jučer prolazili, krčeći si put među brojnim stadima ovaca, dotle je njegova sjeverna strana strahovito razdrobljena brojnim ledenjacima i pretvorena u 2 km dugu rastrganu kamenitu barijeru, s koje se brojna živa točila ruše u puste i krševite ledenjačke kotlove. Već za pola sata, stiže se do prvog od njih, iznad kojeg se diže žućkasta prevjesna Istočna stijena Žutog Kamena. Dosta teškim terenom prelazi se u drugi amfiteatar, u kome usred ljeta iznenaduju veliki snježanici, okruženi visokim, lijepo razvedenim stijenama. Njihov najljepši i najmarkantniji dio, neposredno ispod najvišeg vrha, okrenut je prema sjeverozapadu i zato smo ga nazvali Sjeverozapadnom stijenom. Još dalje na zapadu, odijeljen kratkim grebenom nalazi se treći amfiteatar, iznad koga se diže Sjeverna stijena, puna prevjesa, vertikalnih žljebova i pukotina. Sve tri stijene visoke su prosječno

1. Prokletije: Pogled na Maju Četaf (2460 m) sa Čaf Koprivnika. →

2. Prokletije: Pogled s Djevojačkog Krša na Plavsko-Gusinjsku dolinu. Od lijeva na desno: Bijelić, Vezirova Brađa i Visitor.

3. Prokletije: Streočka planina sa zapada.

4. Prokletije: Zapadna stijena Žutog Kamena (2522 m).

Foto: Z. Poljak

200 metara. Svečanu tišinu koja ovdje vlada, stalno prekidaju kameni usovi, što se spontano ruše, zadržavajući gledaoca na pristojnoj udaljenosti. Četvrti amfiteatar spušta se pod imenom Javorove doline sve do Pečke Bistrice, i njim se penje od Kučišta staza, koja najkraćim putem vodi do podnožja stijene Žutog Kamena. Drugi pristup od Kučišta sa varijantom preko jezera vodi Skadarskom dolinom, a zatim blagom južnom stranom na vrh. Prvi put traje 4, a drugi 5 sati dobrog hoda. Od njih je mnogo ugodniji i položitiiji ali i nešto dalji put, što se odvaja nad ušćem jezera, od onoga koji je spomenut u opisu Koprivnika. On vodi preko Slanih poljana i stanova Lumbardskih pastira (mliječni proizvodi, noćenje) do prije spomenute lokve, a odatle ili desno pod stijenu ili lijevo u velikom luku pod vrh. Jedna od najljepših tura u Prokletijama je prijelaz na Koprivnik grebenskim putem, spomenutim u opisu Koprivnika. To je tura od nekoliko dana, ali je nezaboravan doživljaj i za staroga planinara.

Nakon što smo sa svih strana razgledali Žuti Kamen i upoznali sistem njegovih stijena i dolina, vratili smo se do njegove sjeverozapadne stijene, visoke 250 metara, i izvršili penjački uspon na vrh. Bilo je to 14. VII. 1951. godine. Uspon je trajao tri sata i nije bio toliko težak koliko opasan radi neobične krušljivosti terena. Žuti Kamen visok je 2522 m i pruža lijep vidik na sve strane. Oko 100 metara od vrha prema jugozapadu, dosta blizu ruba stijene, naišli smo na duboki ponor, širok oko 2 metra. U mraku bi čovjek ovdje lako mogao propasti i platiti životom. Bacili smo dolje nekoliko kamena i slušali što će biti. Kamenje je najprije vrlo dugo padalo, a zatim se kotrljalo i odbijalo sve tiše dok se konačno u dubini nije izgubilo. Slušali smo još malo, a zatim prišli k rubu stijene, navezali se na užu i spustili se nekih 100 metara zapadnije od smjera kojim smo se popeli. U polovici stijene, ispod jednog prevjesa našli smo ogroman otvor i ustanovili da je to svršetak spomenutog ponora. Požurili smo sa silazom, jer je ovdje stalno padalo kamenje raznih dimenzija, i razbijajući se uz silnu tutnjavu rušilo se sve do snježanika na podnožju stijene. Možda je to bila posljedica naših eksperimenata nad ponorom, pa smo zato odlučili da u buduće opreznije postupamo na ovakvim mjestima. Sunce se već naglo bližilo zapadu, kad smo se spustili do snježanika. Stoga smo se, mjesto da produžimo dolinom, što bi bio najkraći put do ceste, radije uspeli do kote 2305 m, nasuprot stijeni, i tu u jednom napuštenom, ali dobro sačuvanom pastirskom stanu proveli noć. Naložili smo pred ulazom vatru, ugrijali sa hranu i rastopili snijeg za piće. Nad nama je bilo vedro zvjezdano nebo, a u daljini bjesnjela je oluja, koja je već nekoliko dana, praćena grmljavinom i bljeskanjem, prolazila nedaleko Proklētija, valjajući se prema jugu. Odmarajući se prošlih dana na raznim vrhovima, sa strahom smo promatrali ovu olóvno-sivu bujicu, od koje se katkada odvojio po koji kišni oblačić i zalutao k nama. No taj nas je više osvježio nego smoćio i mi smo ih kasnije uvijek veselo dočekivali. Kolikogod je krasno i ugodno uživati u ovim planinama za lijepog vremena, toliko je neugodnije i opasnije za olujnog, kad se neprozirne magle spuste preko vrhova i provalija, a zaglušna tutnjava gromova stane odjekivati među stijenama, gdje pršte kao triješće pod udarcima munja stoljetne gorostasne smreke.

(Nastavak slijedi.)